

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА І ПРАВА**

Освітньо-професійна програма Підприємництво
Ступінь вищої освіти Магістр
Спеціальність 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри _____
д.е.н., професор Ханлар МАХМУДОВ
« ____ » _____ 2022 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Екологізація підприємництва в сфері виробництва»

виконала здобувачка вищої освіти денної форми навчання

Решетник Ірина Вікторівна

Керівник кваліфікаційної роботи,
д.е.н., професор

Олена ТАРАН-ЛАЛА

Полтава – 2022 року

ЗМІСТ

ВСТУП

6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Сутність та значення екологізації

1.2. Екологізація підприємництва в Україні: реалії та перспективи

1.3. Державна політика в сфері екологізації підприємництва

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

2.2. Оцінка екологізації підприємства

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи посилення екологізації підприємства в сучасних умовах

3.2. Визначення ефективності посилення екологізації підприємства

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стрімкий розвиток людства, а саме індустріалізація та урбанізація, став причиною поліпшення якості життя людей але, в свою чергу, спричинив глобальну екологічну кризу. Задоволення потреб сучасного суспільства вимагає більше ніж може витримати природа. Нині людина займає егоцентричну позицію по відношенню до всього світу і несе за собою деструктивні наслідки через свою діяльність, таким чином знищуючи можливість гармонізації стосунків з природою.

На сьогоднішній день у цивілізованих країнах відношення до навколишнього середовища стало більш відповідальним та турботливим. Незважаючи на це, Україна яка вважається країною з високим рівнем культури та багатовіковою історією чомусь не може похизуватись здобутками в сфері екології та екологізації підприємств. Екологізація підприємств займає важливе місце у світовій та регіональній економіці і стає однією з причин зміни відношення суспільства до природи в загалом. Відповідальність покладена на підприємців та органи державної влади на даний момент не виправдались, а через воєнну агресію РФ стан українського навколишнього середовища погіршився і для покращення цієї ситуації підприємці, які здійснюють свою діяльність в Україні та держава, нарешті повинні попіклуватися про неї.

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлюється тим, що окрім уже завданої шкоди навколишньому середовищу підприємництво як осередок розвинутого національного суспільства може вплинути на подальший вектор розвитку в сфері екологізації, наприклад екологізувати національне виробництво та досягти рівня Швеції у сфері переробки, утилізації й контролю над відходами.

Проблемами розвитку екологічного підприємництва займалися і займаються вітчизняні та зарубіжні науковці. Наприклад праці Копалої Г.І. та Мішеніна Г.А досліджували питання можливого розвитку «зеленого бізнесу», а публікації Боровика О.Н і Бець М.Т. висвітлили питання конкурентних переваг

екологічного підприємництва. Також треба звернути увагу на праці Грищенка В.Ф., Данилишина Б.М. та Дергачової К.О., які також зробили величезний внесок в науковий світ в сфері визначення користі процесі екологізації в сучасному світі. Проте деякі питання відносно перспектив екологізації підприємств України як обов'язкової складової Євроінтеграції залишаються не визначеними у зв'язку з відсутністю комплексного підходу до їх розробки. Саме тому актуальність розв'язання означених вище питань обумовила вибір теми, мети та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Полтавського державного аграрного університету за темою «Розвиток підприємництва: управлінські, економічні, інноваційні та інвестиційні аспекти» (номер державної реєстрації 0121U114522, 2022-2027 рр.).

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних аспектів та розроблення практичних рекомендацій щодо екологізації підприємництва в сфері виробництва, а також у напрямках покращення екологічної ситуації в Україні.

Для досягнення мети кваліфікаційної роботи у роботі було поставлено такі **завдання**:

- визначити сутність та значення екологізації;
- дослідити екологізацію підприємництва в Україні, описати її реалії та перспективи;
- розглянути державну політику в сфері екологізації підприємництва;
- надати організаційно-економічну характеристику підприємства;
- провести оцінку екологізації підприємства;
- визначити шляхи посилення екологізації підприємства в сучасних умовах;
- обґрунтувати ефективність посилення екологізації підприємства.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи виступає процес екологізації підприємства в сфері виробництва.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти екологізації підприємства в сфері виробництва.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи застосовувалась сукупність загальних та специфічних наукових методів. Для оцінки рівня екологізації підприємства використовувались різноманітні графічні та аналітичні методи оцінки. При оцінці ефективності діяльності підприємства було застосовано методи економічного аналізу.

Інформаційну базу дослідження склали чинна вітчизняна та закордонна законодавча база, статистичні дані, наукові праці вітчизняних та іноземних фахівців, що працювали над питанням підвищення екологізації підприємств, офіційні дані аналізованого підприємства за останні п'ять років, а також матеріали представлені у глобальній мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретичних та методичних досліджень екологізації підприємництва в сфері виробництва, а також у напрямках покращення екологічної ситуації в Україні.

набуло подальшого розвитку:

систематизація принципів екологізації підприємництва в сфері виробництва;

сформований організаційно-екологічний механізм підприємства, який базується на екологічних засадах Європейського союзу.

Практична значущість дослідження полягає у реалізації основних положень та рекомендацій, викладених у дослідженні, пов'язаних з покращення екологічної ситуації в Україні у цілому та екологізації підприємництва в сфері виробництва, зокрема.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи відображені у науковій статті та оприлюднені у фаховому виданні, а також у формі доповіді на Щорічній студентській конференції [42–44].

Таран-Лала О.М., Решетник І.В. Екологізація підприємництва в Україні: реалії та перспективи. *Агросвіт*. 2022. № 23. С. 54–59.

Таран-Лала О.М., Решетник І.В. Проблеми екологічної безпеки підприємництва в аграрній сфері. Формування ефективної системи менеджменту в умовах транзитивної економіки: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 8 жовтня 2021 р.) Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2021. С. 149–151.

Таран-Лала О.М., Решетник І.В. Екологізація підприємництва в сфері виробництва. *Щорічна студентська конференція Полтавського державного аграрного університету*: збірник праць (м. Полтава, 10 листопада 2022 р.). Полтава: ПДАУ, 2022. С. 195–198.

Структура роботи. Загальний обсяг роботи викладено на 63 сторінках і складається зі вступу, 3 розділів, висновків, а також 50 літературних джерел. Робота містить 18 таблиць, 4 рисунки та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1.1. Сутність та значення екологізації

Наприкінці XIX ст. виник термін «екологія» який означав науку про адаптацію організмів до кліматичних умов і лише через 100 років перетворилась у більш розширене поняття. Засновником екології можна вважати німецького біолога Е. Геккеля (1834–1919 рр.). Він вперше вжив термін «екологія».

Екологія – це наука, яка вивчає взаємодії рослин, тварин, грибів, мікроорганізмів і вірусів між собою та з довкіллям [19]. Основними об'єктами її вивчення є: популяція, екосистема та біосфера. На сьогодні екологія вийшла за рамки біології і стала міждисциплінарною наукою, що вивчає складні проблеми взаємодії людини з навколишнім середовищем. Екологія пройшла складний і тривалий шлях до усвідомлення проблеми «людина-природа», спираючись на дослідження в системі «організм – середовище».

Взаємодія Людини із Природою є специфічною. Так як людина наділена розумом, то це дає їй можливість усвідомити своє місце в природі і призначення на Землі. Від початку розвитку цивілізації людина замислювалась над своїм місцем в природі і вважала себе домінантною частиною природи, але як показав досвід і час, людина сама деструктивна істота у природі. Перебуваючи, безумовно, частиною природи, людина створила особливе середовище проживання, яка називається людською цивілізацією. У міру розвитку вона все більше вступала в протиріччя з природою [25]. Отже, можна зрозуміти, що з кожним роком людина знищує своє середовище існування і заради запобігання цього, науковці зі всього світу намагаються знайти відповідь на питання збереження людського виду.

На сьогоднішній день сучасні тенденції показують, що інтенсивний рух в сторону екологізації активно підтримують у всьому цивілізованому світі і

намагаються змінити свою діяльність для підтримки і відновлення навколишнього середовища. Нині людство вже підійшло до усвідомлення того, що подальша експлуатація природи може загрожувати його власному існуванню, одним із факторів які впливають на процес екологізації є відсутність єдиних міжнародних стандартів в сфері екології. Таким чином, можна зрозуміти, що з активним розвитком людства у науці і техніці з'явилися питання, які пов'язані з екологією і які треба вирішувати для подальшого існування на цій планеті.

Отже, з'явилась наука яка була однією із складових екології, а саме процес екологізації. Екологізація – це процес постійної і послідовної розробки та впровадження у процес виробництва нових технологічних і управлінських рішень, які дають можливість підвищувати ефективність використання природних ресурсів із збереженням чи поліпшенням якості довкілля [38]

Одним із факторів які впливають на навколишній світ є виробництво різних товарів для задоволення потреб людей. І в зв'язку з цим з'явилась нова наука яка вивчає вплив людей на природу та яким чином можна відновити та зберегти від шкідливого впливу навколишній світ. Екологізація виробництва – це розширене відтворення природних ресурсів шляхом вдосконалення технології, організації матеріального виробництва, підвищення ефективності праці в екологічній сфері [45].

У більш широкому розумінні, екологізація виробництва – це процес перманентного і системного впровадження управлінських, технічних та актуальних рішень які відповідають викликам сучасності та дають можливість підвищити ефективність використання природних ресурсів, зберегти цілісність навколишнього середовища з мінімальним втручанням людини на різних рівнях. Роль екологізації виробництва полягає у таких функціях, як відтворювальна та соціально-екологічна.

Основними напрямками екологізації суспільного виробництва є: збереження і відновлення екологічних систем; використання прогресивних технологій видобутку природної сировини; раціональне використання

матеріальних ресурсів; створення та впровадження маловідходних і безвідходних виробництв; екологічно прийнятне розміщення і територіальна організація виробництва; скорочення та ліквідація забруднення навколишнього природного середовища; утилізація вже наявних відходів [32].

В усьому світі зараз спостерігається деградація і скорочення природних ресурсів через антропологічну діяльність, яка призводить нас до глобальної екологічної кризи. Екологічна криза – напружені взаємини людського суспільства з природою, яким властива невідповідність розвитку продуктивних сил і виробничих відносин ресурсно-екологічним можливостям біосфери, наслідком чого є порушення природних умов життєдіяльності людини.

В історії розвитку виділяють п'ять екологічних катастроф:

перша криза (збирання й примітив. полювання) припала на середину післяльодовикового періоду (близько 50 тис. р. тому). Людство вийшло з неї, опанувавши технології полювання і видобування вогню;

друга (близько 10 тис. р. тому) була пов'язана зі зникненням великої мамонтової фауни. Її подолано шляхом переходу до скотарства й землеробства;

третя криза, яку вважають не глобальною, а регіональною, передувала зародженню землеробства і завершилась поширенням прийомів зрошення угідь;

четверта спричинена масовим вирубуванням лісів на паливо й під сільськогосподарські угіддя, призвела до промислової революції та переходу до використання палива;

п'яту (нинішню) кризу вважають найглибшою. Вона розпочалась у середині 20 ст. через хімізацію виробництва у промислово розвинених країнах [30].

Нинішня екологічна криза характеризується такими ознаками:

забрудненням природного середовища відходами антропогенного походження;

вичерпністю багатьох видів мінеральної сировини, чистої прісної води, органічного палива;

демографічним вибухом, який призвів до перенаселення Землі (сучасна кількість населення земної кулі стала вище біологічної ємкості середовища, що призводить до його порушення);

погіршенням середовища життя у містах і сільській місцевості, збільшенням шумового впливу, стресів присутності, забрудненням повітря промисловістю, транспортними засобами, зоровим пригніченням людини високими будівлями, виникненням «смуtku нових міст», напруженим темпом міського життя і втрат соціальних зв'язків між людьми, виникненням «психологічної втоми»;

деградацією ґрунтів, опустелюванням (аридне і арктичне), засоленням ґрунтів;

збільшенням вмісту CO₂, окислів азоту, сірки, метану в атмосфері та пов'язаного з цим процесом зміни клімату на планеті;

руйнуванням озонового шару під впливом газів родини фреонів, якими часто заправляють рефрижератори, кондиціонери, холодильники і аерозольні балончики (у руйнуванні озону можуть брати участь біля 160 хімічних реакцій, в 14 яких присутні 40 сполук, найнебезпечнішими з них є сполуки хлору, бром, діоксин азоту, метан);

забрудненням найближчого космічного простору;

радіоактивним забрудненням локальних ділянок і деяких регіонів, особливо у зв'язку з поточною експлуатацією атомних пристроїв, чорнобильською аварією та випробуванням атомної зброї;

зміною геохімії окремих регіонів планети у результаті, наприклад, переміщення важких металів і концентрації їх на поверхні Землі;

порушенням глобальної та регіональної екологічної рівноваги, співвідношенням екологічних компонентів, у тому числі зсувом екологічного балансу між Океаном, його прибережними водами та водотоками, що в нього впадають;

скороченням площі тропічних і північних лісів, яке призводить до дисбалансу кисню і посилення процесу зникнення видів тварин і рослин;

звільненням і утворенням у результаті вищезазначеного процесу нових екологічних ніш і їх заповнення небажаними організмами – шкідниками, паразитами, збудниками нових захворювань рослин і тварин, у тому числі людини [30].

У зв'язку із цим виникла це одна ланка вивчення екології, а саме – соціальна екологія. Як відмічає Микола Реймерс, соціальна екологія – це наука яка вивчає відносини суспільства і природи а також взаємозалежність серед людей, колективів та інституцій [27]. Соціальна екологія представляє собою інтегративну науку, що вивчає взаємодію і взаємозв'язки людської спільноти з природним середовищем, розробляє наукові основи раціонального природокористування і охорони природи, проектування заходів щодо оптимізації довкілля [35]. Соціальна екологія на сьогодні формується як самостійна наука зі специфічним предметом дослідження, а саме:

склад і особливості інтересів соціальних верств і груп, які експлуатують природні ресурси;

сприйняття різними соціальними верствами і групами екологічних проблем і заходів з регулювання природокористування;

облік і використання на практиці природоохоронних заходів, виокремлюючи особливості та інтереси соціальних верств і груп (рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Розділи соціальної екології [18]

Отже, можна зрозуміти що соціальна екологія теж має свої ланки поділу які мають розширений поділ і охоплюють важливі сфери життя людей. Також, одним із найважливіших факторів є віддача самого суспільства задля покращення екологічної ситуації. Таким чином, можна зрозуміти що соціальна екологія дає змогу людству розуміння, що необхідно вийти з екологічної кризи шляхом екорозвитку. Екорозвиток – це форма соціально-економічного розвитку суспільства, яка враховує екологічні обмеження для даного історичного моменту і спрямована на збереження природних і антропогенних умов і ресурсів середовища життя [17].

Екологічна свідомість – це стан, а не процес. Вона складається із знань, емоцій, особистих уявлень та суджень, які визначають готовність людини до дій чи утримання від дій, які впливають на стан довкілля. Екологічну свідомість вимірюють рівнем [29]. Певний рівень екологічної свідомості визначається тим, як суб'єкт сприймає екологічну ситуацію, як він оцінює або усвідомлює соціальну та особисту цінність природи, і може вживати різні заходи щодо активних заходів заради її охорони.

Рівень екологічної свідомості та її елементи можуть змінювати життя суспільства. Отож людина, яка має низький рівень екологічної свідомості у свої повсякденній діяльності, не враховує наслідки своїх дій для навколишнього середовища. На противагу їй, люди з високою обізнаністю щодо захисту навколишнього середовища часто враховують його фактори та приймають більш екологічні: способи транспортування, упаковку продукту, методи економії світла, води та газу (табл. 1.1).

Таким чином, на основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що в залежності від поведінки і дій людини по відношенню до навколишнього середовища проявляється його екологічна свідомість як розумної істоти. Основним завданням екологічної свідомості є оптимізація взаємовідносин у системі запобігання масштабній екологічній кризі. Основним регулятором екологічної діяльності є екологічна культура, як одна з ланок соціальної екології. Виходячи з того, як людина користується ресурсами природи вона

створює історично унікальний процес взаємодії, результатом якого є існування всіх видів.

Таблиця 1.1

Типи екологічної свідомості

Типи екологічної свідомості		
Антропоцентрична	Природоцентрична	Екоцентрична
Цінності		
Вищою цінністю є людина, а довкілля її власністю	Вищою цінністю є природа, а людина служить довкіллю	Вищою цінністю є гармонійний розвиток людини, а людство і природа є елементами єдиною системи

Основним принципом екологічної культури є принцип соціальної та біологічної гармонії в рамках єдиної системи [27]. Нині соціальна екологія є однією з найважливіших областей знань, яка вивчає людину на фоні взаємодії з природою. Цінність даної науки у тому що вона дає уявлення про розвиток природи і людини, загалом, інформацію про шкоду яку завдають природі та яким чином можна виправити ситуацію яка склалась.

Наступним етапом роботи буде дослідження екологізації підприємництва в Україні та визначення її сучасних реалій та перспектив розвитку.

1.2. Екологізація підприємництва в Україні: реалії та перспективи

Для повноцінного існування суспільству життєво необхідно проживати у екологічно чистих місцях. Однак з революцією науки та техніки змінилась парадигма людської свідомості, а саме безвідповідальне відношення до природи спричинило екологічну кризу. На даний момент у містах важко знайти місце якого б не торкнулась «рука» людини. Нас оточують машини, виробництва та величезна кількість людей після яких залишаються тонни сміття.

Одним із індикаторів погіршення екології в Україні є статистика народжуваності та смертності за останні роки (рис.1.2.).

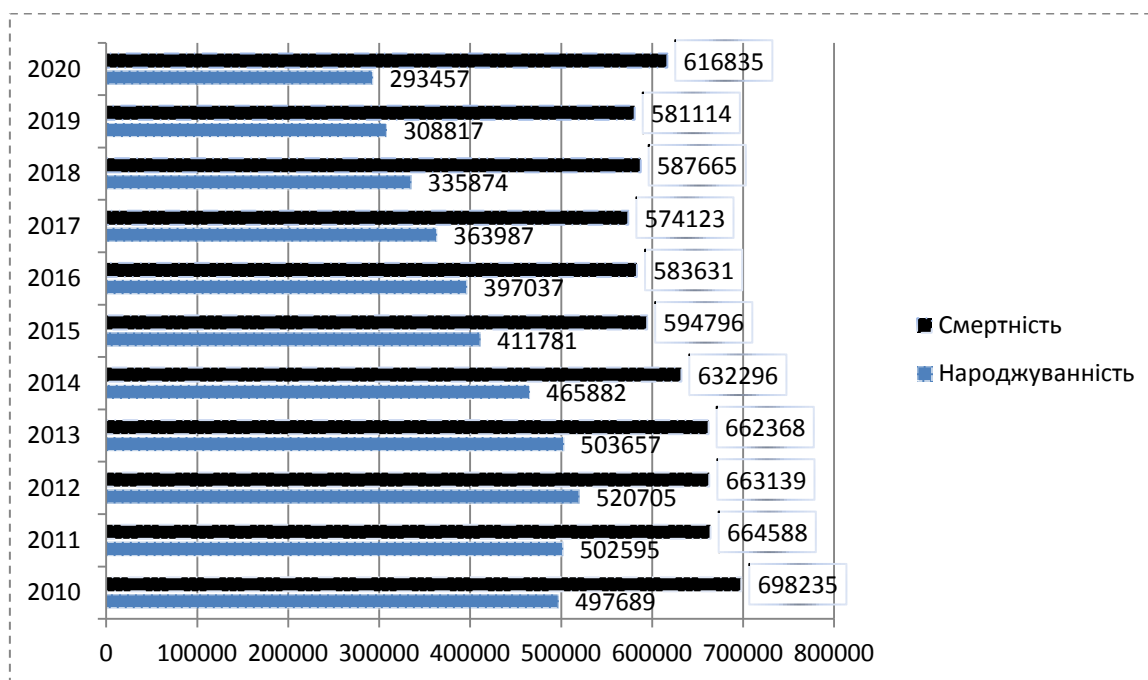

Рис.1.2. Статистика народжуваності і смертності за період 2010–2020 рр. [39]

Як показано на рис. 1.2. смертність перевищує народжуваність, що являється депопуляцією українського населення. Низька народжуваність призводить до збільшення частини похилого населення та зменшенню працездатного. Внаслідок процесу депопуляції економіка нашої країни може не витримати та почнеться процес стагнації.

Багато українських науковців піднімали тему проблем екологізації в Україні та ними було видано величезна кількість наукових робіт на які б мало звернути увагу суспільство, більшість цих робіт є в загальному доступі. Але через недосвідченість та безвідповідальність більшої частини населення нашої країни – проблеми тільки стають більше.

Однак якщо нашому суспільству не цікава екологічна ситуація в своїй країні, науковці з більш цивілізованих країн аналізують дані з усього світу для

загальної статистики та перетворюють на рейтинг. Рейтинг самих екологічно чистих країн кожен рік складається Центром екологічної політики і права при Йельському Університеті (Yale Center for Environmental Law and Policy). Екологічна ефективність досліджується через вимірювання досягнень країни за станом екології та управління природними ресурсами на основі 22 показників у 10 категоріях, які висвітлюють різні аспекти стану навколишнього середовища та життєздатності її екологічних систем, протидії зміні клімату, стану здоров'я населення, ступінь навантаження економічної діяльності на навколишнє середовище та ефективність державної політики у галузі екології [23].

За рейтингом The Environmental Performance Index який оновлюється в середньому кожні 2 роки, Україна на сьогодні займає 52 друге місце за рівнем екологічності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Рейтинг України за період 2016-2022 рр. [36]

Рік	2016	2018	2020	2022
Рейтинг	44 місце	109 місце	60 місце	52 місце
Індекс екологізації	79,69	52,87	49,5	49,60

Проаналізувавши дані табл. 1.2 можна зробити висновок, що різкі стрибки у рейтингу висвітлюють одну з великих проблем в нашій країні, а саме відсутність стабільної ситуації по відношенню до екології.

Рушійною силою економіки кожної країни є галузеві та міжгалузеві комплекси, підприємства, організації тощо. Їх вплив на екологію можна оцінити шкодою яку вони встигли нанести. Процеси різних виробництв впливають на навколишнє середовище і є невід'ємним фактором антропогенного впливу на наше існування. Не можна обвинувачувати лише підприємців в тому, що вони шкодять екології і в наслідок чого забруднюється все більше територій. Але через їх діяльність та бажанням зберегти свої прибутки шляхом економії на сировині яка, наприклад, не розкладається, в Україні за 2021 р. утворилось понад 51 млн. м³ побутових відходів, або понад

10 млн. тонн, які заховують на 6 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею майже 9 тис. га [40].

Виходячи з цього можна зробити висновок, що, так як в нашій країні популяризація з раціональним поводженням з відходами відсутня, у підприємців не залишається іншого виходу як нехтувати законами які регулюють екологізацію на своїх підприємствах. Так, екологізацією своїх підприємств можуть займатися лише великі виробництва, які можуть собі дозволити витрати на покращення екологізації проте сам процес оптимізації в сфері поводження з відходами є досить вибірковим. Таким чином, можна зрозуміти що систематизованого підходу на сьогоднішній час немає.

Отже, для розвитку нашої країни та інтеграції в більш цивілізоване суспільство потрібно зрозуміти, що для цього треба переосмислити політику держави та зробити висновки, що основою екологічної та економічної безпеки України є саме екологізація підприємств по всій країні. Нажаль цей процес не може бути швидким через відсутність готовності не тільки підприємцям змінювати певні процеси у своєму бізнесі але й у нашому суспільстві.

На законодавчому рівні до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить вирішення питань поводження з побутовими відходами, встановлення тарифів на послугу з поводження з побутовими відходами, організація роздільного збирання корисних компонентів цих відходів [41]. Нажаль, результатом такого рішення, недобросовісним підприємцям стало простіше ігнорувати закони які регулюють стан навколишнього середовища. Можливість «домовитись» з органами місцевого самоврядування спростила процес оплати штрафів, якщо вони є, або ж платити набагато менше ніж збитки які вони завдали природі. Треба звернути увагу суспільства на те, що не всі збитки можна оцінити в грошовому еквіваленті. Наприклад зловживання людьми не відновлюваними ресурсами в своїх цілях призводить до порушення цілісної екосистеми.

Ще однією проблемою екологізації підприємництва в Україні є недостатнє фінансування, через яке рішення про зміну підходу у сфері поводження з побутовими відходами сповільнюється.

На сьогодні в Україні майже не використовуються сучасні методи та технології для переробки або ж утилізації відходів, які, наприклад, в європейських країнах уже працюють більше ніж 10 років та показали себе з найкращого боку в сфері «зеленої енергії». Повністю жодне підприємство неспроможне обходитись без відходів, таким чином, потрібно вжити певні дії які можуть мінімізувати виробничі відходи та якщо є можливість, принести суспільству користь [47].

Рішення глобальних екологічних проблем можна прискорити за допомогою законодавства, тому що суспільство повільно адаптується до таких масштабних змін і для спокійного звикання нам необхідно мати певний стимул та мотивацію. Для збереження та очищення ґрунту, повітря та води приймати рішення потрібно вже зараз. У свою чергу використання у всіх сферах очисних споруд на виробництвах будь-якого типу без винятків перешкоджатиме або спершу просто зменшить попадання отруйних речовин у ґрунт, воду чи повітря. Також для зменшення кількості сміття, будівництво сміттєпереробних заводів вирішило б проблему смітєвих полігонів як для підприємців, так і для звичайних людей.

Однією з ключових проблем є невизначений статус закону про відкритість бізнесу у сфері охорони навколишнього середовища. До того ж найближчим часом не можна екологізувати підприємства, які до цього не готові через недостатність коштів. До того ж, деякі можливості будуть обмежені через російську агресію такі як: логістика, економічна стабільність та безпека.

У зв'язку з останніми подіями, які відбуваються в нашій країні, а саме війна з РФ, та прискореного процесу прийняття України до Євросоюзу проблема екологізації всіх процесів, що відбуваються в країні стала критичною. Однією з умов прийняття України у європейське суспільство стало покращення екологічного стану нашої країни. Нажаль, приймати зараз рішення неможливо

через те, що війна продовжується, але підрахувати шкоду завдану РФ нашій екології через військові дії можна вже зараз.

Наслідки дій РФ що спричинили екологічну катастрофу на території України, це: вплив на ландшафт та оселища; втрата біорізноманіття та загроза червонокнижним видам; пожежі в екосистемах через бойові дії; хімічне забруднення від обстрілів і ракет; забруднення моря та ґрунтів нафтопродуктами; наслідки від пожеж на промислових об'єктах; забруднення стічними водами великих водних ресурсів. Наслідками війни є значні внески у зміни клімату, а це, у свою чергу, зачіпає весь світ який активно бореться з цим процесом багато років.

Відновлення екосистем буде потребувати значних фінансових вкладень яких може не бути через відбудову України. Для нашої країни зараз важлива як соціально-екологічна активність, так і увага нашої держави до фіксації всіх дій РФ та у подальшому компенсація агресора могла б зменшити тиск на національну економіку. Експерти з «Екодія: Центр екологічних ініціатив» вважають, що після закінчення війни важливо включити відновлення та захист екосистем у план відновлення України, а також відбудову населених пунктів з акцентом на природні рішення для боротьби зі зміною клімату та адаптації до неї [24].

Отже, для комплексного підходу в сфері зміни відношення до екологізації промислових виробництв, в першу чергу, треба посилити контроль за впливом підприємств на навколишнє середовище шляхом модернізації статистичної звітності, створення спеціальної комісії контролю екологічного стану яка буде визначати нанесену шкоду природному середовищу, розробку системи штрафів за невиконанням своїх обов'язків керівників, посилити систему мотивації для підприємств які виконують всі зобов'язання перед державою в сфері екології.

Європейським Союзом була розроблена система управління відходами яка може допомогти людям в усіх сферах зрозуміти що треба робити зі своїми відходами (рис. 1.3.).

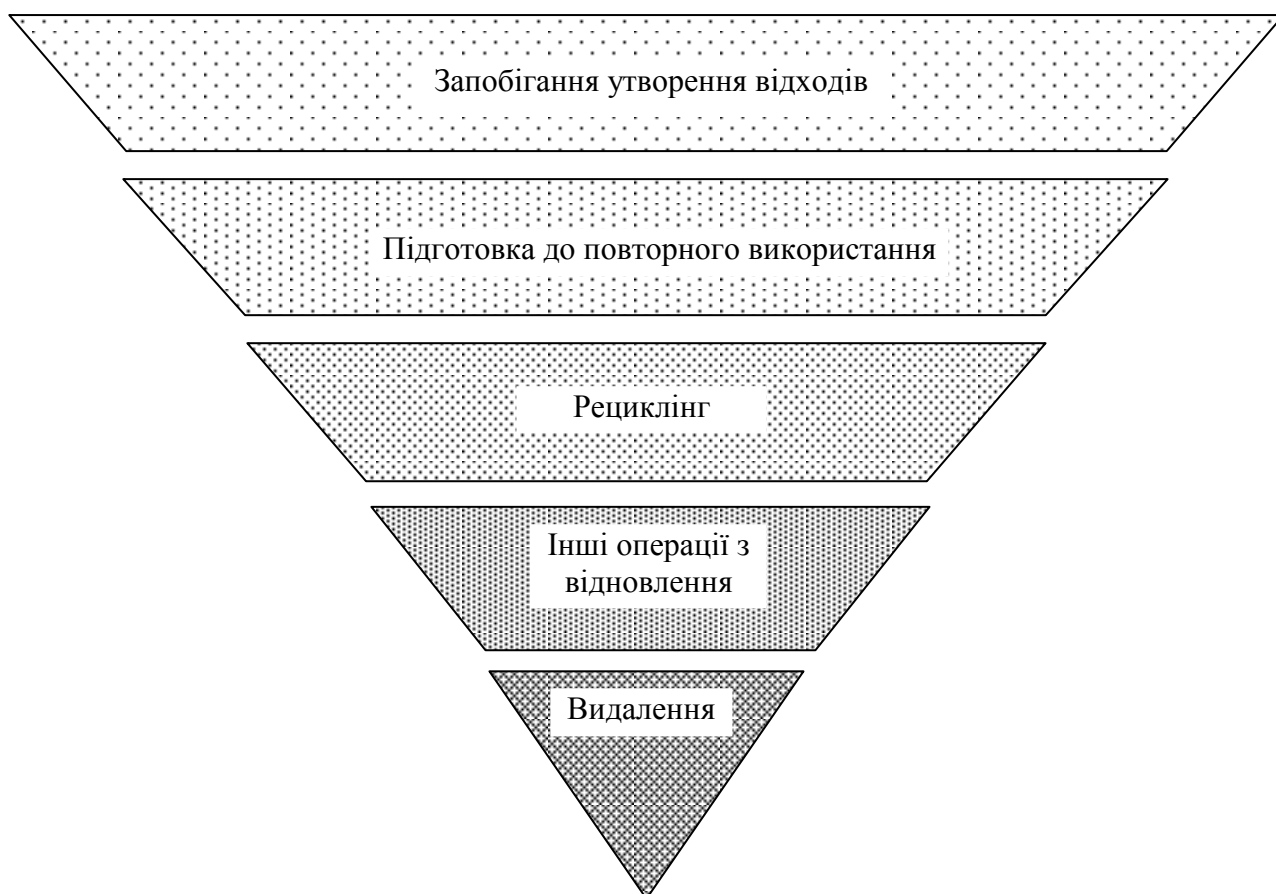

Рис. 1.3. Ієрархія управління відходами запропонована Європейським Союзом [8]

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що покращення екологічного стану України дасть змогу покращити рівень життя населення та його тривалість. Активні та рішучі дії нашої держави покажуть наскільки важливо підтримувати своє суспільство у важкі для нього часи. Потенціал нашої країни неосяжний, а тому завдяки синхронізації зі стандартами Євросоюзу у сфері екологізації підприємництва в Україні можна досягти рівня тих країн, які завдяки дбайливому відношенню до навколишнього середовища визнані у всьому світі в сфері екологізації.

Таким чином, за умови трансформації підприємництва у бік екологізації Україна може мати змогу презентувати себе на міжнародній арені як екологічна та аграрна країна. Так, завдяки покращенню своєї репутації можна привабити

туристів із більш цивілізованих країн які забезпечать обіг валюти та покращення економічної ситуації в країні у майбутньому.

Наступним етапом дослідження буде розгляд державної політики в сфері екологізації підприємництва.

1.3. Державна політика в сфері екологізації підприємництва

У 21 столітті постало питання не тільки проблеми глобальної екологічної кризи не тільки як зовнішній фактор але як і внутрішню проблему, а саме духовну (філософську, ідеологічну та моральну складову). Реалії сучасного соціального життя в Україні потребують концептуально нового підходу та основоположних засад які стануть рушійною силою економіки, що стане лояльною до екології. Таким чином, політика повинна бути мирною, стійкою та постійно і стабільно розвиватися та інвестиційна політика повинна враховувати екологічні пріоритети.

Одним із негативних наслідків економічного зростання є інтенсивний вплив діяльності людини на навколишнє середовище. Дослідження підтверджують стан глибокої екологічної кризи України, що негативно впливає на конкурентоспроможність економіки країни та якість життя людини. Сьогодні усвідомлюється глобальний масштаб екологічних проблем, тому потреба в реалізації принципів сталого розвитку світової економіки зростає. Велику роль у забезпеченні реалізації зазначених принципів відіграє концепція економічної екології. Прийняття рішень щодо самовдосконалення промислові, комерційні підприємства, в першу чергу, базуються на приватних інтересах, тому важливо розробити ефективні стратегії управління та просування зелених насаджень як на урядовому, так і на комерційному рівнях [1].

Для української економіки екологізація – це, перш за все, процес безперервного та поступового розвитку та впровадження нових технологічних та управлінських рішень у виробничі процеси, які дозволяють підвищити

ефективність використання природних ресурсів, коли це охорона або покращення якості навколишнє середовище. Завдяки зміні спрямованості екологічний стан може бути стабільним – соціально-економічний розвиток, формування нових цінностей, огляд структури потреб, цілей, пріоритетів і засобів людської діяльності. Для цього потрібно розвинути політичну, законодавчу та соціальну структуру високого рівня, вжити економічні, технологічні та інституційні заходи щодо стимулювання продуктивності та економічної діяльності. Важливо дотримуватись принципу розумного компромісу при вирішенні конфліктів, які виникають між необхідністю дотримання екологічних рекомендацій та економічними обмеженнями та імперативами.

В Україні в 1960-1980-ті рр. кожен рік уряд приймав постанови про зміни в сфері охорони природи (земельний, водний, лісовий та інші кодекси), але у результаті практика їх застосування виявилась неефективною. Більшість наукових праць та законів у сфері екологізації в Україні впроваджено в минулому сторіччі та на даний момент не є актуальними [33].

Не можна сказати що нічого не змінилось, але маючи за основу стандарти минулого не можна еволюціонувати. Для якісних і кількісних змін природоохоронне законодавство повинно стати основою державного регулювання що стане базисом для розробки національних екологічних програм які забезпечать економіці більше екологічне спрямування ніж те що є зараз.

За екологію в Україні відповідає Міністерство захисту довкілля та проривних ресурсів України. Було визначено основні пріоритети роботи цього відомства, а саме: запобігання та контроль промислового забруднення; управління відходами; зміна клімату; лісове господарство; біорізноманіття та охорона земельних ресурсів; природоохоронні території; прісноводні ресурси та морські території; рибне господарство; надра; ядерна безпека; моніторинг довкілля; цифрова трансформація; публічна адміністративна реформа.

Також були визначені підгрупи для подальшої співпраці за такими темами: реформа поводження з відходами; реформа лісового сектору; промислове забруднення та якість повітря; належне екологічне управління; кліматична політика; стале управління водними ресурсами та рибальством; біорізноманіття та ПЗФ [26].

Соціально-економічна трансформація все ще у стані розробки та синхронізації зі стандартами Євросоюзу. А Міністерство тільки починає працювати під наглядом іноземних наглядачів. Зміни які передбачені Законами України та Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України будуть такими собі важелями управління які будуть мати змогу контролювати та регулювати динамічні зміни, цими важелями будуть правові норми, дозволи, стандарти, заборони обмеження тощо.

На основі поступової зміни відношення до екології було розроблено інструменти реалізації національної екологічної політики (Додаток 1). Як свідчить світовий приклад завдяки цьому зміни стають більш рішучими і активнішими.

Нині ситуація в країні склалась таким чином, що існуючі проблеми погіршилися через воєнну агресію РФ, яка продовжується до сьогодні. За час воєнної агресії екологія України перетерпіла значні дегенеративні зміни, шкода нанесена природі за оцінками експертів оцінюються в 36 млрд. євро [20]. Сьогодні Україна переживає екологічну кризу: близько 15% території фактично є зонами екологічного лиха; 85% населення дихають повітрям, забрудненим істотно вище ГДК. Зростає число «екологічно обумовлених» захворювань [21].

Державна екологічна політика – це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічну політику також можуть мати окремі підприємства чи організації [22]. Пріоритети екологічної політики України визначені на стратегічному рівні у Проекті Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України за період до 2030 року» (рис. 1.4.) [14].

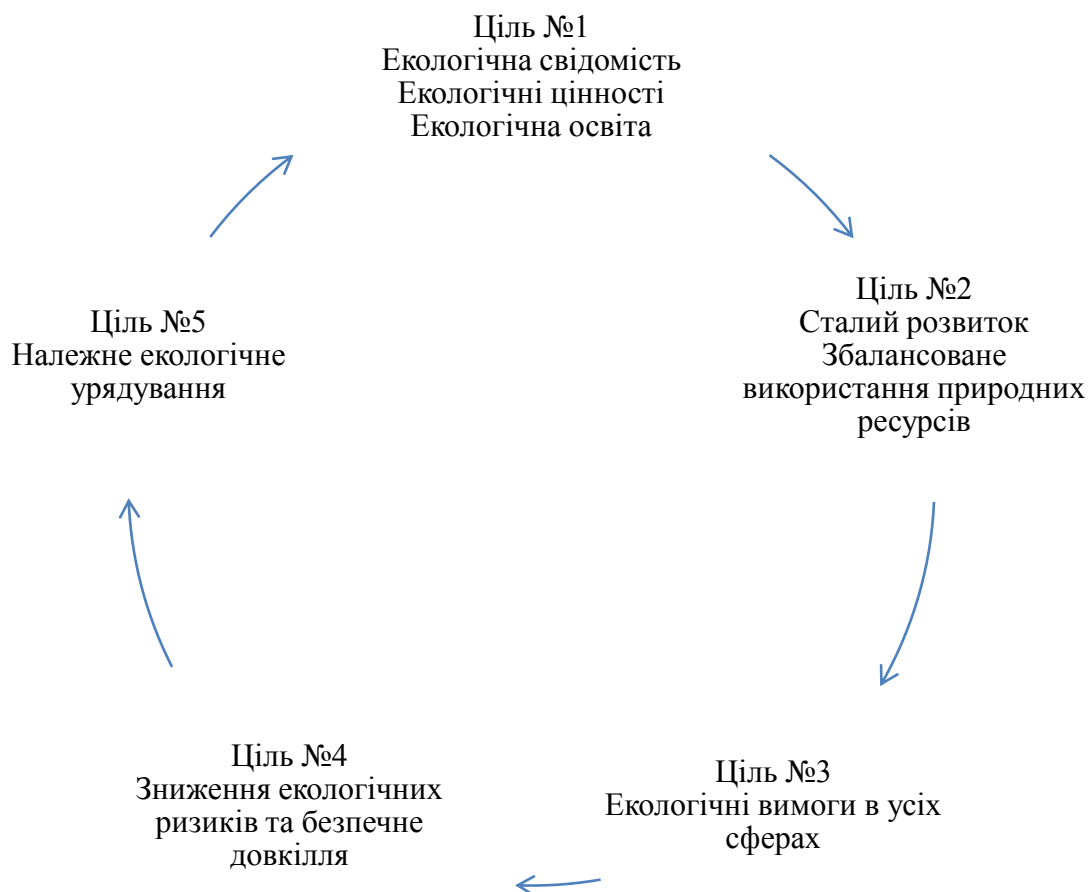

Рис. 1.4. Основні стратегічні цілі, визначені Урядом України [7]

Таким чином, можна визначити, що не дивлячись на війну в Україні, держава має свою стратегію для покращення екологічного стану до 2030 р. [24]. Ця стратегія передбачає побудову соціо-екологічну модель розвитку з урахуванням особливості нашої економіки. Вона включає в себе виважену державну політику щодо регулювання діяльності різних факторів забруднення навколишнього середовища. Отже, вирішуючи проблему екологізації національного виробництва ця стратегія передбачає вирішення внутрішніх соціальних проблем, змінює динаміку іміджу нашої держави на міжнародній арені, забезпечує стабільно-позитивний розвиток національної економіки та синхронізує її структуру з європейськими вимогами і таким чином створює нові можливості для розвитку.

На сьогодні вже можна роздивитись механізми реалізації сталого розвитку та екологізації економіки. Основною проблемою в реалізації концепції сталого розвитку та екології економіки є питання про механізми цієї реалізації. Загалом світовий досвід говорить про три механізми, які включають еколого-економічні цілі для досягнення економічних цілей: пряме регулювання, пов'язане з впливом держави (іноді це регулювання називають «командно-контрольним»); нормативно-правові, адміністративні заходи контролю, прямого регулювання тощо; економічне стимулювання, пов'язане з розвитком ринкових механізмів; змішані механізми; поєднання перших двох підходів [11].

Загалом регулювання і управління економікою та деякими її структурними зв'язками здійснюються за допомогою господарського механізму, який являє собою систему форм і методів організації та регулювання економічного життя українського суспільства. Такими видами і методами є економічна політика, прогнозування, планування, фінансування економічних процесів, економічне стимулювання, робота управлінських структур, господарське законодавство.

Економічна політика – комплекс економічних цілей і заходів, які забезпечують вирішення довгострокових (стратегічних) та короткострокових (тактичних) завдань розвитку економічної системи [3]. Основними елементами економічної політики є науково-технічна, структурна, соціальна, інвестиційна, аграрна, регіональна політика тощо. Господарський механізм виконує наступні основні функції:

забезпечує взаємозв'язок, збалансованість усіх структурних елементів суспільного виробництва як цілісної системи;

узгоджує економічні інтереси суспільства, соціальних груп, колективів, кожного працівника, окремих підприємців (здатність господарського механізму узгоджувати економічні інтереси може служити критерієм його досконалості);

реалізовує економічну політику держави, її стратегічні цілі і тактичні завдання [4].

Кожна країна має свій національний господарський механізм, але можна говорити і про господарський механізм окремих секторів і галузей економіки, які мають свої особливості (наприклад, економічна політика зовнішньоекономічної діяльності, агропромислового комплексу, будівництва). тощо).

Економічна політика природокористування – це система форм і методів організації та контролю процесу природокористування, що забезпечує досягнення кінцевих цілей у цій сфері – задоволення потреб суспільства в сировині і матеріалах, чистоті та різноманітності. У 60-70-х рр. 20 сторіччя цей процес почав формуватися і до сьогодні він ще не завершився.

Залежно від економічних процесів структура господарського механізму може істотно відрізнятися [28]. Виходячи з переважання тих чи інших інструментів, можна виділити три типи механізмів господарювання в природі:

стимулюючий, з переважанням ринкових інструментів і створенням сприятливого економічного середовища для розвитку екологічно чистих виробництв;

з використанням адміністративних і ринкових інструментів та пригніченням за допомогою жорсткої податкової політики розвитку екологічно потенційно-небезпечних галузей;

з встановленням обмежувальних екологічних рамок, що слабо впливають на темпи і масштаби економічного розвитку.

В Україні та деяких інших країнах нині формується економічний механізм природокористування м'якого типу. Сучасна соціально-економічна трансформація нашого суспільства вимагає принципово нових підходів в організації, управлінні та регулюванні процесів екологізації. Вже здійснено зміни у державному регулюванні від переважного використання засобів адміністративного контролю (правових норм, стандартів, лімітів, дозволів, заборон, обмежень тощо) до розширення сфери застосування економічних методів, як свідчить світова практика; буде збільшуватися в міру зміцнення економічної стабільності країни.

Першою необхідною і конструктивною частиною процесу вдосконалення екологічного менеджменту території є створення такого інституційно-економічного зеленого механізму, який включатиме комплекс економічних практик управління, спрямованих на створення природних благ природокористувача в оптимізації процесів взаємодії з природним середовищем [31]. Оскільки адміністративні методи замінюються економічними, основним завданням центральних органів влади є розробка довгострокової стратегії та науково-обґрунтованої нормативно-правової бази природокористування.

Основою державного регулювання у сфері екології має бути екологічне право, яке є основою для розробки загальнодержавних екологічних програм та інших планово-оціночних документів, що забезпечують екологічну спрямованість економіки. Необхідність оптимального поєднання державного та ринкового регулювання екологічних процесів полягає в тому, що досвід минулого показує, що жорстке централізоване планування та збалансоване управління економічним розвитком є екологічно неефективними.

Суттєві субсидії промисловості, що експлуатує природу, відсутність або мінімальна цінність природних ресурсів, що призводить до надмірної експлуатації, державна власність на все та відсутність необхідного контролю для захисту природи та використання ресурсів та багато інших випадків призводять до екологічної кризи антропогенного характеру. Екологічну кризу, однак, не можна перевести на сталий розвиток лише через ринкові механізми. Країни з розвиненою ринковою економікою також переживали хронічні екологічні кризи але знайшли комплексне рішення, що призвело до зміни відношення в сфері екологізації всіх процесів.

У сфері навколишнього середовища можна виділити такі основні причини «провалу» ринку: екстерналії; відсутність (заниження) ціни природних благ і відсутність ринку збуту; суспільні блага; трансакційні витрати; право власності; невизначеність.

Отже, незважаючи на недоліки державного регулювання, роль уряду в охороні навколишнього середовища є важливою сьогодні і зростатиме в майбутньому. Зокрема, держава шляхом прямого та опосередкованого регулювання повинна намагатися змінити оптимальний рівень виробництва на ринку (незалежно від зовнішніх факторів) на соціально-оптимальний рівень виробництва, забезпечуючи при цьому інтереси суспільства. Важлива роль уряду у встановленні різноманітних правил і стандартів у сфері охорони навколишнього середовища, особливо щодо речовин, які є шкідливими для природи та здоров'я людини [43].

Держава відіграє провідну роль у реалізації інших варіантів вирішення екологічних проблем, перебудови економіки в ринкових умовах, що підтверджує досвід розвинених країн останніх десятиліть. Зменшення важливості державного регулювання в умовах ринкового переходу або самого ринку може призвести до негативних екологічних наслідків. Інституційна неефективність разом із регіональною політикою та неспроможністю ринку також є основними факторами екологічної нестабільності. Невизначеність права власності на природні ресурси (в тому числі приватні), відсутність розподілу прав власності між центральною владою та регіонами призводить до нераціонального використання природних ресурсів, їх надмірної експлуатації.

Пошук ефективних державних і ринкових регуляторів у цьому контексті, оптимального поєднання, розпочався у 1960-1970-х рр., коли загострилися екологічні проблеми. Країни з ринковою економікою відреагували на цей акцент створенням централізованих адміністративних систем для управління захистом навколишнього середовища. Акцент робиться на місцевому, регулятивному та державному контролі, а також на шкідливих наслідках обмежень правової заборони. Принцип «забруднювач платить» став важливим принципом у прийнятих природоохоронних законах, а саме Організацією економічного співробітництва та розвитку в 1972 р. На природоохоронні роботи надається державна підтримка. У цей період мало уваги приділялось економічним нормам і сприянню захисту навколишнього середовища. Потім у

80-х рр. 20 сторіччя у країнах з ринковою економікою активно намагались ширше використовувати економічні регулятори для стимулювання природоохоронної діяльності. Нині існує більше 80 різних економічних інструментів. На сьогодні важко визначити наскільки ефективні ці інструменти. Пошук найкращих екологічних та економічних практик триває. Тому зараз можна говорити про взаємозв'язок суспільства і природи лише щодо основних принципів і методів створення нової економічної системи. У світі немає готової та оптимізованої версії цього методу.

Таким чином, на основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що державна політика в сфері екологізації підприємництва передбачає, насамперед, відповідні програми захисту навколишнього середовища, економного споживання природних ресурсів, повторного використання й утилізації відходів, організації екологічно безпечних транспортних перевезень, розповсюдження норм і систем екологічної сертифікації продукції і технологій, що забезпечують мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище в усьому світі тощо. У свою чергу, перш, ніж приступати до розробки і виконання зазначених програм, кожне підприємство повинно вирішити ряд основних питань і дотримуватись певних вимог, зокрема: призначення підприємства, його основних цінностей й сподівань; ставлення до охорони навколишнього середовища, ресурсозбереження й екологічної безпеки; загальні природоохоронні цілі підприємства; урахування вимог зацікавлених сторін і налагодження з ними зв'язків; мінімізація негативного екологічного впливу продукції, прихильність концепції постійного покращення; дотримання екологічних стандартів, законів, регламентів; проведення аудиторських перевірок і оцінка результативності екологічних дій; взаємодія з місцевою владою, урахування місцевих і регіональних умов; забезпечення безпечних для здоров'я працівників умов праці; забезпечення економного використання ресурсів тощо [5]. Усе це підтверджує той факт, що суб'єкти підприємництва сьогодні покликані відігравати важливу роль у розв'язанні екологічних

проблем, що вони не вправі знімати із себе відповідальність за загальну екологічну ситуацію.

Отже, результати вищезазначених досліджень допоможуть покращити екологічної ситуації в Україні у стратегічній перспективі та визначити ключові сфери впливу держави в сфері екологізації підприємництва. Отже, вивчивши теоретичні аспекти екологізації підприємництва доцільно провести практичний моніторинг його практичної реалізації на прикладі аналізованого підприємства, що і буде зроблено у наступному розділі.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТУ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Базою дослідження обрано підприємство, яке є одним із найдавніших підприємств у місті Полтава, що зайняте в галузі виробництва солодошів. Датою заснування можна вважати 1922 р. На початку 1955 р. було задокументовано, що аналізоване підприємство разом з Полтавський м'ясокомбінатом були найбільшими підприємствами харчової промисловості Полтави та Полтавської області [17].

Модернізація виробництва для збільшення об'ємів продукції розпочалась у 60-х рр. минулого сторіччя. На підприємстві з'явилися та були введені в дію вафельний та мармеладний цехи, конвеєри і механізовані лінії, також було встановлені відливні машини безперервної дії. В результаті, асортимент продукції було розширено завдяки доцільному управлінському рішення та продуманою стратегією розвитку підприємства. Таким чином, з'явилась нова продукція а саме: карамель у загорнутому вигляді; випуск помадкових, глазурованих і неглазурованих цукерок.

Після активного розвитку підприємства у 1980 р. було споруджено і введено в експлуатацію новий п'ятиповерховий виробничий корпус, обладнаний новим виробничим обладнанням. На базі приватизованого підприємства було створено відкрите акціонерне товариство.

У 2000 р. підприємство розпочало співпрацю із інвестиційним фондом «SigmaBleyzer», у результаті якої споруджено новий виробничий корпус. «SigmaBleyzer» є одним із провідних менеджерів фондів прямого інвестування у Південно-Східній Європі. На сьогодні, згідно з інформацією на сайті, «SigmaBleyzer» управляє активами вартістю близько 1 млрд. дол. через шість інвестструктур.

У 2001 р. для підприємства було викуплено будівлю недобудованого поліграфічного комплексу, у якому був обладнаний цех з виробництва шоколаду і шоколадних виробів. Таким чином виробничі потужності підприємства було збільшено.

У 2008 р. в Україні почалась фінансова криза і становище підприємства ускладнилось. У результаті підприємство здійснив свою діяльність з прибутком у 24,34 млн грн.

Станом на початок 2014 р. підприємство входило до переліку провідних промислових підприємств Полтави і було одним з найбільших кондитерських підприємств України. У січні-вересні 2014 р. обсяги виробництва скоротились на 5%, підприємство випустило 13628 т. кондитерських виробів [34]. У 2017 р. підприємство перереєстровано як приватне акціонерне товариство, а з 2020 р. воно зареєстроване як товариство з обмеженою діяльністю [32].

На сьогодні на офіційному сайті підприємства вказано, що компанія позиціонує себе як – «...українська компанія із виробництва кондитерських виробів широкого асортименту» [28]. Це сучасне підприємство з модернізованим виробництвом, що відповідає світовим стандартам. Компанія стверджує що завдяки цьому, їх продукція з 2006 р. продається на європейському ринку та відповідає вимогам сертифікації: ISO 22000:2018, IFS FOOD, ISO 9001:2015, UTZ Cocoa.

За КВЕД підприємство має право виробляти:

10.82 – Виробництво какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів (основний);

10.72 – Виробництво сухарів і сухого печива; виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок тривалого зберігання;

41.20 – Будівництво житлових і нежитлових будівель;

46.36 – Оптова торгівля цукром, шоколадом і кондитерськими виробами в спеціалізованих магазинах;

47.24 – Вантажний автомобільний транспорт.

Персонал підприємства є головним чинником будь-якої системи управління. Управління людськими ресурсами, забезпечення їх ефективного використання потребує формування системи оцінки трудового потенціалу підприємства. Для цього проаналізуємо загальну штатну структуру підприємства як об'єкта управління, використовуючи звіти про працю за 2017-2021 рр. (Додаток А), що подано у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Загальна структура персоналу підприємства за категоріями
працівників за 2017-2021 рр.**

Категорія зайнятих	2017 р.		2018 р.		2019		2020		2021 р.		Відхилення питомої ваги 2021 р. до 2017 р.:	
	Кіль- кість, осіб	Питома вага, %	Кіль- кість, осіб	Питома вага, %	Кіль- кість, осіб	Питома вага, %	Кіль- кість, осіб	Питома вага, %	Кіль- кість, осіб	Питома вага, %	(+;-)	%
Управлінський персонал	40	4,81	43	5,41	40	4,81	43	5,41	35	5,08	+0,27	-0,33
У тому числі:												
керівники	4	0,48	4	0,50	4	0,48	4	0,50	3	0,44	-0,04	-0,06
спеціалісти	33	3,97	35	4,41	33	3,97	35	4,41	30	4,35	+0,38	-0,06
Технічні працівники	3	0,36	4	0,50	3	0,36	4	0,50	2	0,29	-0,07	-0,21
Виробничий персонал	791	95,19	752	94,59	791	95,19	752	94,59	654	94,92	-0,27	+0,33
Разом	832	100,00	795	100,00	832	100,00	795	100,00	689	100,00	0,00	0,00
Виробничий персонал на одного управлінського персоналу, осіб	21	2,52	18	2,26	21	2,52	18	2,26	20	2,90	+0,38	+0,64

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

З табл. 2.1 видно, що підприємство протягом 2017-2021 рр. спостерігало зменшення загальної чисельності персоналу. Найбільшу частку в структурі персоналу займає виробничий персонал. Проглядається тенденція до загального скорочення персоналу, що викликано зниженням завантаженості потужностей підприємства.

Аналіз показника співвідношення працівників на одного керівника дозволяє зробити висновок, що у 2020 р. на один підрозділ управління буде

припадати 20 працівників, а у 2019 р. у виробничій сфері – 18 працівників, що на 3 працівники менше, ніж у 2018 р. Цей дисбаланс є результатом незначних змін чисельності виробничих робітників і керівників.

Далі проаналізуємо динаміку плинності персоналу на підприємстві (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка відносних показників руху персоналу підприємства
за 2017-2021 рр.**

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення, (+, -) 2021 р. від 2017 р.
1. Коефіцієнт поновлення персоналу, %	0,06	0,05	0,04	0,04	0,03	-0,03
2. Коефіцієнт вибуття персоналу, %	0,04	0,05	0,07	0,09	0,15	+0,11
3. Коефіцієнт плинності кадрів, %	0,04	0,06	0,08	0,11	0,15	+0,11
4. Коефіцієнт абсентеїзму, %	0,15	0,016	0,17	0,11	0,16	+0,01

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

За результатами аналізу табл. 2.2 можна зробити висновок, що підприємство має від’ємні показники плинності кадрів, оскільки цей показник нижчий за коефіцієнт плинності кадрів, що свідчить про велику плинність кадрів.

Збільшується плинність кадрів у 2017-2021 рр., що свідчить про нестабільність працівників підприємства. Збільшення показника прогулів у аналізованому періоді свідчить про збільшення витрат виробничого часу на виробництво. Отже, персонал підприємства нестабільний, тобто знаходиться в недостатньо стабільному становищі.

Отже, за результатами дослідження основних елементів системи управління підприємством можна зробити висновок, що система управління підприємством в цілому відповідає його потребам. Ефективність залишається високою, але для покращення управління на підприємстві керівництво має забезпечити вищий рівень матеріального та нематеріального стимулювання праці, підвищити стабільність працівників підприємства.

Вищезазначену оцінку необхідно продовжити аналізом господарсько-фінансової діяльності підприємства за даними фінансової звітності (Додаток А). Під економічно-фінансовим становищем розуміють здатність підприємства фінансувати свою діяльність і виробляти продукцію. Почнемо аналіз діяльності підприємства з асортименту продукції (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Аналіз асортименту виготовленої продукції підприємства
за 2017-2021 рр.**

№ з/п	Найменування товару (продукції), тис. грн.	Звітні роки					Відхилення 2021 р. до 2017 р.	
		2017	2018	2019	2020	2021	(+, -)	%
1	Цукерки	160254	163395	164889	163271	156471	-3782,9	0,98
2	Карамель	32012,6	32687,7	33893,9	31240,8	30551,1	-1461,5	0,95
3	Печиво	148965	13863,2	123650	119201	100154	-48811	0,67
4	Шоколад	35258,9	34869,5	32421,8	31945,3	30017,9	-5241	0,85
5	Інше	77877,7	69547,3	54922,6	46712,6	39053,1	-38825	0,50
	Всього	454368	314363	409777	392371	356247	-98121	0,78

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

З таблиці 2.3 видно, що асортимент продукції підприємства у 2017-2021 рр. характеризується тенденцією до зменшення обігу продукції. Зменшення товарообігу підприємства свідчить про погану роботу і зниження продуктивності. Разом з тим, протягом аналізованого періоду відбулося також зростання цін на сировину, а також ціни на продукцію.

Наступним етапом економіко-фінансового аналізу є дослідження кількісних показників фінансової діяльності підприємства (табл. 2.4). Згідно з табл. 2.4 видно, що у 2017-2021 рр. продуктивність праці майже не змінилась. Це відбувається внаслідок стабільності робочих процесів. Здається, що протягом аналізованого періоду матеріальне виробництво зростає. Ця зміна є позитивною, оскільки свідчить про додатковий обсяг виробництва за рахунок ефективного використання продукції. Збільшення фондівіддачі основних фондів є ефективним показником. Фондоємність продукції протягом 2017-2021 рр. знижується, що свідчить про більш ефективне використання основних

фондів, зростання собівартості 1 грн продукції та зниження продуктивності праці.

Таблиця 2.4

**Динаміка кількісних показників господарської діяльності
підприємства за 2017-2021 рр.**

Показники	Звітні роки					Відхилення (+;-) 2021 р. до 2017 р. :
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Чистий дохід від реалізації продукції без ПДВ, тис. грн	661401	565951	502 668	436532	521563	-139838
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	1077	872	795	689	618	-459
Оплата праці та відрахування на соціальні потреби, тис. грн	78 936	79 578	69 740	66 760	78 626	-310
Матеріальні витрати, тис. грн	481936	402082	321722	291902	398252	-83684
Основні засоби, тис. грн	304773	288028	148 094	170352	173158	-131615
Амортизація, тис. грн	14 766	25 475	29 478	30 278	37 112	+22346
Оборотні активи, тис. грн	244850	226473	244 850	255307	284514	+39664
Продуктивність праці, тис. грн	614	649	632	634	634	+20
Матеріаловіддача, грн	1,4	1,4	1,6	1,5	1,3	-0,1
Фондовіддача основних фондів, грн	2,2	3,8	4,0	2,5	3,0	+0,8
Фондоємність продукції, коп.	0,46	0,26	0,25	0,40	0,33	-0,13

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Отже, показники економічної діяльності підприємства демонструють тенденцію до стабільності в ефективному використанні власних ресурсів. Наступним кроком є оцінка результатів фінансової діяльності аналізованого підприємства (табл. 2.5).

З табл. 2.5 видно, що чистий дохід від реалізації продукції зменшився. Розмір прибутку до оподаткування протягом аналізованого періоду зріс, але це не призвело до зменшення залишкового прибутку підприємства, а навпаки, збільшився чистий прибуток у 2020 р. порівняно з 2018 р.. Крім того, у другому аналізованому періоді витрати значно скоротилися. Темп зростання показників ділових та нереалізованих доходів перевищив показники ділових та нереалізованих витрат, що вплинуло на загальну позитивну динаміку прибуткової діяльності від діяльності підприємства.

Таблиця 2.5

**Динаміка основних показників фінансової діяльності підприємства
за 2017-2021 рр.**

Показники	Звітні роки					Відхилення (+;-) 2021 р. до 2017 р.
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	661401	565951	502 668	436 532	521 563	-139 838
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	538909	454368	409777	356247	469341	-69 568
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	122492	111583	92 891	80 285	52 222	-70 270
Інші витрати (операційні, фінансові), тис. грн	331	207	732	132	199	-132
Прибуток (збиток) до оподаткування, тис. грн	47142	27630	26407	38050	-24792	-71934
Витрати (дохід) з податку на прибуток, тис. грн	8665	5158	5192	7547	3611	-5051
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	38477	22472	21215	30503	-21181	-59658

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Наступним етапом оцінки господарсько-фінансової діяльності підприємства є аналіз його платоспроможності (табл. 2.6). Аналіз показників платоспроможності підприємства показав, що воно є повністю платоспроможним. Так, вільними коштами підприємство може відразу погасити термінові зобов'язання. Підприємство також погасило короткострокову заборгованість грошовими коштами та грошовими потоками, очікуваними від кредиторів. Поточний коефіцієнт відповідає значенням, рекомендованим під час перевірки. Дохід від конвертації оборотних активів у готівку допомагає нам покривати кредиторську та поточні зобов'язання, що є позитивною тенденцією. Коефіцієнт ліквідності показує силу підприємства з точки зору наявності оборотних коштів. Отже, за результатами дослідження доведено, що протягом останніх трьох років аналізоване підприємство можна вважати платоспроможним.

Таблиця 2.6

**Динаміка показників платоспроможності підприємства
за 2017-2021 рр.**

Показники	Звітні роки:					Нормативне значення	Відхилення (+;-) 2021 р. до 2017 р.
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.		
Грошові кошти та їх еквіваленти, тис. грн.	46538	43314	117663	113564	41018	х	х
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	100292	86400	85961	82367	101761	х	х
Оборотні активи всього, тис. грн.	244850	226473	244 850	255307	284514	х	х
Необоротні активи всього, тис. грн.	226 473	244 850	287 881	284 514	255 307	х	х
Власний капітал, тис. грн.	360 274	381471	360274	390755	411955	х	х
Поточні зобов'язання, тис. грн.	45 229	33 168	32 886	47267	39766	х	х
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,03	1,31	3,58	2,40	1,03	>0,2	0,00
Коефіцієнт проміжної ліквідності	3,26	3,91	6,19	4,14	3,59	>0,7	0,33
Коефіцієнт поточної ліквідності	5,01	7,38	8,75	6,02	6,42	>1,0	1,41
Коефіцієнт забезпечення власними коштами	2,27	1,75	2,02	1,93	1,90	>0,1	-0,37

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Для повної структури фінансово-господарської діяльності та ступеню використання ресурсів підприємства, залишку залученого капіталу необхідно проаналізувати інші фактори прибутку та його результативності (табл. 2.7).

Проаналізувавши табл. 2.7 можна зробити висновок, що прибуток від реалізації продукції мав тенденцію до збільшення. Проте, у 2021 р. підприємство недоотримало прибуток. Це пов'язано із реструктуризацією підприємства та порушення логістичних процесів. Причиною підвищення рентабельності витрат є збільшення приросту капіталу. Рентабельність власного капіталу за останні роки збільшилась, що свідчить про те, що бізнес достатньо успішний для залучення інвестицій.

Таблиця 2.7

Оцінка динаміки рентабельності підприємства за 2017-2021 рр.

Показники	Звітні роки:					Відхилення (+;-) 2021 р. до 2017 р. :
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	38477	22472	21215	30503	-21181	-59658
Вартість активів, тис. грн.	383 051	395 824	415 885	459 231	430 521	47470
Витрати, тис. грн.	86778	95515	88143	82871	93612	6834
Обсяг реалізації продукції (виручка), тис. грн.	661401	565951	502 668	436 532	521 563	-139 838
Власний капітал, тис. грн.	360 274	381471	360274	390755	411955	51681
Рентабельність (збитковість) активів, %	0,12	0,07	0,06	0,08	x	-0,12
Рентабельність (збитковість) витрат, %	0,10	0,06	0,05	0,07	x	-0,10
Рентабельність (збитковість) реалізації продукції, %	23,5645	18,477	9,122	5,287	-12,388	-35,95
Рентабельність (збитковість) власного капіталу, %	0,11	0,06	0,06	0,07	x	-0,11

Джерело: створено автором на основі річних звітів підприємства

Таким чином, з аналізу діяльності підприємства та економіки бізнесу можна зробити висновок, що загальна фінансово-господарська діяльність підприємства відображає його ефективну роботу, бізнес стабільний та фінансово стійкий.

Надавши організаційно-економічну характеристику підприємства та зробивши висновки щодо її результатів, наступним етапом дослідження буде оцінка рівня екологізації аналізованого підприємства.

2.2. Оцінка екологізації підприємства

Кондитерське виробництво відноситься до ряду екологічно складних виробництв, що зумовлюється діями деяких чинників, які в свою чергу використовують природні речовини – ресурси як сировину для випуску кінцевої готової продукції. Також якщо звернути увагу що особливість

виробництва кондитерської продукції з точки зору екологічності полягає в проблемі викиду в атмосферу шкідливих речовин, а саме продукти згорання палива в топках парових котлів [44].

Паливо має значення тому що від його видів можна зрозуміти які саме дії треба виконати для запобігання забруднення. Наприклад, при використанні природного газу основними забруднювачами є викиди в атмосферу оксиди азоту і вуглецю; при використанні мазуту чи вугілля поряд із зазначеними речовинами у повітрі з'являються діоксин сірки та тверді частинки. Серйозними забруднювачами є гази що виводяться із компресорних установок складів зберігання борошна. Також, у повітря приміщень може виділятися бродіння напівфабрикатів, а саме: рідкі дріжджі та тісто – пари етанолу, леткі кислоти, оцтові альдегіди, діоксид вуглецю та інші сполуки.

Кондитерське виробництво також має специфічні організовані відходи виробництва – пил сировини – борошна, а також додаткова сировина – цукор, крохмаль та різні порошкоподібні добавки.

Для забезпечення необхідного рівня чистоти повітря на кондитерських підприємствах продукти згорання розсіюються в атмосферу шляхом встановлення труб та дефлекторів висотою від 25 метрів до 60 та 70 метрів. Також передбачають санітарно – захисну зону від 100 до 300 метрів. Її необхідно озеленяти для виконання функції захисного бар'єру. Рослини відіграють важливу роль для очищення повітря та задовольняють естетичну потребу для міських жителів.

В цистернах на складах зберігання встановлюють тканинні фільтри, а на лініях транспортування борошна встановлюють технологію циклону. Циклон – це циліндро-конічний апарат для очищення повітря або газу від завислих твердих частинок, пиловловлювач, в якому тверда фаза відділяється від газу під впливом відцентрованих сил, які виникають при тангенціальній подачі вихідного газу під тиском і осьовому розвантажуванні продуктів розділення.

У приміщенні, де виділяються продукти бродіння встановлюють витяжну вентиляцію.

Основні забруднюючі речовини які є в стічних водах:

завислі речовини 247 г/м^3 ;

ХСК $1200 \text{ мг O}_2/\text{дм}^3$;

жири $7,2 \text{ г/м}^3$;

температура 21°C [15].

Ефективність використання водних ресурсів характеризуються такими факторами: питомою часткою води, що використовується для виробництва виробничих одиниць, кількістю води в обороті, загальною кількістю стічних вод тощо. Ця вода необхідна як сировина для приготування продукції, миття спеціального обладнання, резервуарів, труб та приміщень.

Органічний зміст у воді характеризується таким показником, як окислюваність. Окислюваність може бути кисневою, що пом'якшить окислюваність еко-вітамінним способом, який окислить стічні води. Чим більше буде забруднена вода, тим більше буде показник. Використані стічні води, що надходять у міські стоки, містять речовини в концентраціях, несприятливих для біологічної очистки, токсичні забруднювачі та небезпечні бактерії, смоли, паливо та бензин.

Забруднювачі, які є характерними для стічних вод на кондитерських підприємствах, через наявність надлишку сировини, за гігієнічними нормами не є небезпечними. Але треба звернути увагу на те, що з цим, вода з виробничого цеху яка забруднена мікроорганізмами, які є в наявності на обладнанні, підлозі, та робітниках є потенційно небезпечною, тому необхідно вчасно дезінфікувати підлогу, стіни тощо. Таким чином не допускаючи розкладу різних органічних сполук які призводять до підвищення забруднення стічних вод.

Фекально-господарські стічні води підприємства є ще більш забрудненими та можуть бути джерелом збудників хвороб, що знаходяться у воді. Тому необхідно систематично проводити дезінфекцію приміщень і санітарних частин підприємства.

Ступінь забруднення стічних вод залежить від рівня технологічного процесу виробництва. Промислові стічні води містять різні нерозчинні з концентрацією близько 150 мг/л, рН 6,0-7,0.

При однаковому рівні забруднення атмосфери і води ґрунт забруднюється промисловою діяльністю. Джерелами забруднення ґрунтів є викиди, пестициди, промислові відходи, що викидаються в атмосферу з токсичними речовинами внаслідок виробництва.

З метою уникнення забруднення ґрунту при виробництві кондитерських виробів необхідно своєчасно та дбайливо збирати, вивозити та знешкоджувати рідкі та тверді відходи виробництва фабрики: прянощі, промислові відходи тощо.

Виробництво кондитерських виробів належить до групи екологічно складних виробництв у структурі агропромислових комплексів, що визначається впливом багатьох факторів: по-перше, використовує природні матеріали та ресурси як сировину для виробництва продукції, яке пов'язане з негативним впливом на потенціал природних ресурсів і стан довкілля; по-друге, забруднює навколишнє середовище і завдає йому великої шкоди.

Натомість аналізоване підприємство прагне досягти екологізації завдяки раціональному переробленню сировини і впровадженню безвідходних і маловідходних технологій, які характеризуються мінімумом розсіюваних та неутилізованих відходів, що не забруднюють навколишнє середовище. Підприємство піклується про екологічні наслідки техногенної діяльності підприємства, виробляє продукцію екологічно безпечну для споживачів.

Вкрай важливо для підприємства не завдавати шкоди навколишньому середовищу та не порушувати права та законні інтереси громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій та органів місцевого самоврядування і держави.

Основними критеріями керування екологізації підприємства є:

постійний контроль та аналіз впливу виробництва на навколишнє середовище;

вдосконалення технологій відповідно до екологічних аспектів;
мінімізація шкідливих викидів завдяки використанню сучасного обладнання;

виховання екологічної свідомості персоналу шляхом забезпечення додаткової інформації.

Найважливішою умовою формування екологічної безпеки на підприємстві є його розвиток за рахунок оновлення техніко - технологічної бази виробництва, а саме впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій, сучасного виробничого обладнання та установок.

Таким чином, ефективне функціонування підприємства та зростання його економічного потенціалу багато в чому залежать від наявності надійної системи екологічної безпеки. Одним із найперспективніших напрямів її досягнення та розв'язання екологічних проблем промислового виробництва є екологічний менеджмент. Його метою є мінімізація негативних впливів діяльності підприємства на навколишнє природне середовище. Тому напрямом подальших досліджень є визначення та науково-практичне обґрунтування рекомендацій щодо посилення екологізації підприємства в сучасних умовах.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Шляхи посилення екологізації підприємства в сучасних умовах

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України підписало меморандум про співпрацю з однією з провідних українських консалтингових агенцій Pro-Consulting. Компанія поділилась з Міністерством результатами досліджень ринку одноразового посуду, паперового та пластикового, ринку біогранули та біорозкладного посуду [13]. «Ці матеріали допоможуть сформувати підґрунтя для розробки законопроекту щодо обмеження використання одноразової пластикової продукції в Україні. Адже маємо завдання від Президента продовжувати рух європейським шляхом, у тому числі й імплементувати Директиву ЄС 2019 р. (2019/904) про одноразовий пластик», – зазначив заступник Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Євгеній Федоренко [16].

Екологічне підприємництво – це вид підприємницької діяльності, в якому використовуються всі можливі методи для зменшення та усунення негативного впливу на навколишнє середовище, а результатом є впровадження екологічно чистого виробництва. Вперше модель «чистого продукту» розроблена кафедрою «Технології. Промисловість та економіка» з Глобальною декларацією чистих продуктів Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP).

«Чисте виробництво» визначається ЮНЕП як застосування інтегрованої стратегії запобігання забрудненню навколишнього середовища, пов'язаного з виробничими процесами, продуктами та послугами, а також зменшення викидів шкідливих речовин, включаючи споживання енергії та води, а також відходи, що знижують ризик для здоров'я людини та навколишнього природного середовища.

Визначення екологічно чистих продуктів постійно розвивається та розширюється та визначається певними позитивними рисами:

на місці виробництва екологічно чиста продукція;

це зниження матеріальних і енергетичних витрат підприємств, видалення токсичних речовин з виробничого процесу, зменшення об'єму і обсягу всіх викидів і відходів перед виходом з виробничого процесу;

екологічно чисті продукти, пов'язані з продуктами;

це зменшення негативного впливу на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу товару, тобто від видобутку сировини для виробництва до перетворення продукту у відходи;

у сфері надання послуг екологічно чиста продукція означає дотримання екологічних стандартів розробки та надання відповідних послуг [47].

Основним технологічним принципом чистого виробництва є зменшення відходів у технологічних процесах та їх утилізація на місці (в тому чи іншому технологічному процесі, але внутрішньо). Чисте виробництво не повинно включати обробку та зберігання відходів. Нарешті, є ще один аспект чистого виробництва. Операції включають виробництво продукції, яка є екологічно чистою, тобто продукції, де це можливо. Виготовляється із вторсировини та вторинної сировини. Відсутність шкідливих домішок ззовні, низьке енергоспоживання при виробництві та експлуатації, що не забруднює навколишнє середовище.

Очевидно, що в обох випадках термін «екологічно чистий» не можна розуміти буквально. Мова йде про ступені екологічної чистоти технологій і промислових товарів, а не про повну екологічну чистоту, досягнення якої є дещо не реальним. Постійне впровадження екологічно ефективних заходів (проектів) організаційного, фінансового та технічного характеру в проектуванні чистої продукції реалізує стратегію поступового зменшення шкідливого впливу виробництва на навколишнє середовище, на зміну якого спрямовано [49]. Склад технологічних процесів, продукції та послуг.

Принципи, на яких базується чисте виробництво, включають:

запобігання – запобігає виникненню забруднювачів та їх негативному впливу на стадіях, що передують їх можливій появі;

координація – впровадження економічно мотивованих методів запобігання, зменшення, нейтралізації забруднень на всіх етапах виробничого процесу, від сировини до готової продукції;

еколого-економічна оцінка прийнятих рішень – загальна стратегія вибору найкращого варіанту запобігання забрудненню, яка включає комбіновану оцінку як екологічних, так і економічних наслідків;

фінансова доцільність – наявність фінансових ресурсів, необхідних для реалізації прийнятих рішень;

рентабельність – економічна перевага запобігання забрудненню;

модернізація технологій – зменшення споживання енергії, матеріалів, води;

оптимізація технологічних параметрів тощо;

організація – оптимізація адміністративного управління;

підвищення кваліфікації працівників тощо;

зменшення кількості промислових і побутових відходів;

повторне використання сировини і матеріалів;

зменшення викидів та викидів забруднюючих речовин;

переробка відходів на виробництві тощо;

зміна основної сировини (якість, токсичність, оновлення);

зміна допоміжних матеріалів тощо;

модернізація продукту;

зміна дизайну;

зміна споживання, умов зберігання тощо (утворення відходів);

безперервність – порядок виконання проектів, програм і планів під час їх безперервного розвитку [51].

При проведенні випробувань на відповідність екологічно прийнятним нормам виробництва суб'єкти господарювання оцінюються за рівнем енерговитрат, використанням різних варіантів збереження та переробки

матеріалів, тобто використанням вторинних ресурсів чи сировини, кількістю викидів до навколишнього середовища. Велике значення має також рівень виробничої документації та системи контролю якості, а також кваліфікація персоналу. Переваги та вигоди, які компанії отримують від чистого виробництва.

Економічний ефект від впровадження чистих технологій визначається, насамперед, обсягом економії, досягнутої підприємством за рахунок значного скорочення виробничих потужностей ресурсів, ефективного використання природних ресурсів, обладнання, енергоносіїв, скорочення. Зменшити їх втрати на всіх етапах виробничого циклу, а також зменшити екологічні витрати підприємства.

У фінансовому секторі:

зниження витрат на сировину, енергію, паливо та воду;

зменшення витрат на очищення стічних вод, викидів пилу та повітря, утилізацію відходів;

зниження витрат на доставку;

зменшення природоохоронних платежів та штрафів;

здорожчання продукції у зв'язку з поліпшенням її якісних характеристик;

збільшення прибутку, загальної ефективності виробництва;

підвищення конкурентоспроможності продукції і всього підприємства в галузі охорони навколишнього середовища;

зменшення викидів (викидів) забруднюючих речовин, зменшення кількості відходів;

зниження ресурсоемності виробництва;

підвищення екологічної безпеки виробництва в галузі охорони праці;

зниження ризику для здоров'я персоналу;

поліпшення умов праці на робочому місці, підвищення безпеки праці;

підвищення привабливості роботи для молоді.

У відносинах з громадськістю:

поліпшити екологічний імідж підприємства, створити сприятливу громадську думку;

зменшення заявок громадськості до державних регулюючих органів щодо забруднення навколишнього середовища, витрат на відновлення, стічних вод, викидів, утилізації відходів тощо.

Реалізація екологічно чистого продукту може істотно знизити рівень екологічного ризику, уникнути критики з боку ЗМІ чи груп споживачів, а також загрози закриття підприємства через порушення дедалі суворіших нормативно-правових документів про захист навколишнього середовища.

Екологічна ефективність застосування чистих технологій в першу чергу визначається зменшенням негативного впливу суб'єктів господарювання на навколишнє середовище, підвищенням якості та екологічної безпеки харчових продуктів, охороною та покращенням екологічного середовища в районах розміщення промислових підприємств, внаслідок чого зменшується загроза здоров'ю населення, покращуються умови його проживання [48]. Як наслідок, впровадження екологічно чистого виробництва орієнтує на екологічно безпечний розвиток усіх видів господарської діяльності, де збільшення обсягів виробництва продукції (послуг) не супроводжується значним збільшенням забруднення навколишнього середовища та промислових відходів. З цієї причини чисте виробництво включає стратегію запобігання забрудненню навколишнього середовища, яка здійснюється за допомогою економічно вигідних і цілеспрямованих заходів, які не викликають погіршення стану навколишнього середовища.

Окрім зміни екологічної політики підприємства, можуть бути запроваджені природоохоронні проекти, які реалізуються в Європі та Китаї. Озеленення покрівлі відноситься до прихованого або повного озеленення будівель. Це означає, що рослини висаджують безпосередньо на землю, для чого між зеленим шаром і дахом поміщають шар водонепроникної мембрани. Додаткові балки також можна використовувати для захисту коренів даху, дренажних і зрошувальних систем.

Англійський термін «зелений дах» також пов'язаний із тенденцією суспільства пов'язувати зелений колір із екологічними тенденціями. При цьому посадка рослин у горщиках, навіть розташованих на даху, не вважається «зеленими дахами». Зелені дахи можна розділити на щільні та широкі залежно від кількості ґрунту (або іншого посадкового матеріалу), розміщеного на даху, та обсягу догляду. Високі рослини – часто невід'ємна частина саду на даху, можуть вимагати до метра ґрунту і, як і звичайний сад, потребують регулярного догляду з боку садівників. У результаті навіс часто нагадує невеликі рослини, від маленьких місць для пікніка до кущів і рослин. З іншого боку, великі зелені дахи потребують невеликого догляду (часто щорічного внесення добрив достатньо для підтримки рослин на таких дахах) і вимагають мінімальної кількості ґрунту чи компосту для розміщення рослин. необхідно. Для дахів, наприклад, достатньо шару скла, прикріпленого до водонепроникного даху. Як правило, «широкі» дахи закриті для відвідування (на відміну від «вигнутого» даху саду) і доступні лише для обслуговуючого персоналу.

«Зелений дах» буває не тільки плоским, але і похилим. У деяких випадках (хорошим прикладом можуть бути фальш-дахы скандинавських будинків) легше побудувати похилий зелений дах, ніж плоский, оскільки схил даху дозволяє легко відводити зайву воду, що не є обов'язковим. Використання дорогих гідроізоляційних і дренажних шарів є невід'ємною частиною озеленення плоских дахів.

Переваги озеленення дахів: зелені дахи служать довше звичайних, оскільки ізоляційні шари захищають їх від УФ-променів та інших негативних природних явищ, в довгостроковій перспективі значно заощаджує кошти; зелені дахи забезпечують теплоізоляцію: влітку вони зменшують тепло, а взимку зберігають тепло; під час сильних опадів система зеленого даху вловлює та повільно відводить воду, тим самим зменшуючи навантаження на житлові каналізаційні системи та муніципальні дренажні системи; з екологічної точки зору зелені дахи значно покращують місцевий мікроклімат за рахунок відновлення рослинного шару; шар рослинності фільтрує повітря від

забруднюючих речовин і пилу, знижуючи рівень CO₂, що в міських умовах є надзвичайно важливим; він відновлює втрачене середовище існування та забезпечує тимчасовий або постійний притулок для птахів і комах; зелені дахи є частиною сталого розвитку в будівництві. Доступні дахи можуть бути додатковими громадськими місцями, ігровими майданчиками, спортивними майданчиками та приміщеннями для зустрічей.

Таким чином, підприємство впровадивши на своїй території проект «Зелені дахи» буде матиме так економічні переваги, а саме:

підвищення економічної ефективності використовуваних покрівель – завдяки «зеленим» терасам є можливість створення більше корисних просторів без відбирання земельних ресурсів і використовувати їх під зони громадського відпочинку, дитячі майданчики, літні майданчики під кафе і ресторани. Все це підвищує економічну ефективність і ринкову вартість будівлі;

зменшення витрат на кондиціонування та опалення – усі системні рішення зеленої покрівлі спрямовані на збереження та рівномірний розподіл вологи по площі даху. Випаровуючись, вода знижує температуру покрівлі, а отже, і приміщень під нею, що, в свою чергу, дозволяє економити 60% коштів;

пориста структура «зелених дахів» зменшує втрати тепла та покращує теплоізоляцію даху на 40%, що знижує витрати на опалення, що на сьогодні є важливим фактором;

збільшення терміну служби гідроізоляції – при виготовленні зеленої покрівлі всі шари системного розчину покриваються гідроізоляцією, захищаються від сонячних променів, снігу, перепаду температур і висихання, що збільшує термін служби гідроізоляції в декілька разів;

тиск на ливнестоки – системи зелених дахів можуть утримувати до 90% опадів, тим самим зменшуючи навантаження на жолоби, дозволяючи використовувати менший діаметр і дешевші водні труби.

Проект «зелені дахи» розраховується під певні показники самого підприємства безпосередньо перед придбанням усіх складових.

3.2. Визначення ефективності посилення екологізації підприємства

Удосконалення економічних стратегій екологізації на підприємстві має змогу досягнути не лише за рахунок використання природозберігаючих технологій та створення екологічних стандартів, а й у результаті створення та вдосконалення системи регулювання, тобто методи управління (плани, правила, рекомендації, стратегії). Вдала схема управління, яка зарекомендувала себе як ефективна, дозволяє застосовувати її багаторазово в різних регіонах, уникаючи можливих прорахунків. Системи управління економікою інтегруються та удосконалюються в процесі їх ітераційного впровадження з урахуванням місцевої специфіки при дифузії в інші регіони країни.

Актуальні процедури екологічного управління які зарекомендували себе в сфері природокористування:

- оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС);
- екологічний аудит;
- екологічна оцінка життєвого циклу виробів;
- міжнародні стандарти екологічного менеджменту й аудиту;
- місцеві ініціативи із забезпечення сталого розвитку.

Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС) (англ. варіант: environment impact assessment) – у широкому розумінні ця процедура припускає оцінку можливих наслідків впливу будь-яких видів діяльності на навколишнє середовище

У багатьох країнах важливою частиною оцінки на навколишнє середовище є можливість ознайомитись з публічною інформацією про проект та вплинути на остаточне рішення. Наприклад в Японії можна переглянути результати оцінки впливу на навколишнє середовище, зустрітись з планувальниками, поставити запитання та висловити свою зацікавленість протягом певного періоду часу (приблизно 0,5-1,5 місяця).

Таким чином, процес оцінки на навколишнє середовище перетворюється на процес отримання консенсусу, де особами (суб'єктами) є проектний бізнес

(розробник), інвестор (коли гроші беруться з банку), проектувальник, керівництво ділянки, місцеві жителі.

Екологічний аудит (англ.: *environmental audit*) – це процес екологічної перевірки, який має систематично проводитись і документуватись; він полягає в отриманні й оцінці об'єктивної інформації з метою визначення відповідності критеріям аудиту конкретних екологічних заходів, умов, систем управління чи інформації про них з подальшою передачею результатів цього процесу замовнику [9].

Концепція екологічного аудиту вперше була розроблена в США наприкінці 1970-х рр. і спочатку використовувався для оцінки 74 компаній на відповідність екологічним законам і нормам. Екологічний аудит зазвичай включає такі типи аналізу:

- перевірка дотримання природоохоронного законодавства, правил і норм (у тому числі встановлених самим підприємством), аналіз природоохоронної діяльності підприємства;

- перевірка системи природного контролю;

- перевірка сертифікату підприємства;

- перевірка підприємства на сумлінність в сфері екологічних зобов'язань, особливо при придбанні або злитті підприємств;

- заява підприємства або звіт про екологічну ефективність.

Екологічна оцінка є частиною післяпроектної оцінки впливу на навколишнє середовище, яка порівнює вплив фактичної діяльності з постпроектною оцінкою. Екологічний аудит підприємства часто проводиться на вимогу громадськості або акціонерів підприємства з метою з'ясування ставлення керівництва до навколишнього середовища.

Екологічний аналіз життєвого циклу продукції (англ. варіанти: *environmental life-cycle approach or analysis*; *cradle-to-grave analysts*; останнє означає «аналіз – від колиски до могили») – це аналітичний метод оцінки ефектів впливу на навколишнє середовище протягом усього часу існування

даної продукції (виробу) з моменту її створення до знищення [10]. При цьому основними етапами життєвого циклу товару зазвичай називають:

- наукові дослідження та розробки;
- дизайнерська підготовка;
- технічна підготовка;
- виробництво сировини та енергетичних продуктів.
- транспортування та збереження природних ресурсів.
- виробництво продукції, пакування;
- транспортування, зберігання та збут товарів;
- споживче використання товару;
- перероблення (утилізація) відходів продукції після її використання.

Метою цього методу є оцінка масштабів минулого та екологічного впливу продукту(ів). Підприємства використовують результати аналізу для оцінки альтернативних результатів виробництва та використання конкретного продукту, для прийняття рішень, аналізу ризиків, бізнес-сценаріїв та аналізу проектів.

Міжнародні стандарти екологічного менеджменту й аудиту – це регламентовані міжнародною організацією зі стандартизації (The International Organization for Standardization – ISO) порядок і зміст робіт і документів у сфері екологічного управління й аудиту [37]. Система екологічних стандартів ISO 14000 зосереджена не скільки на кількісних параметрах (кількість викидів, концентрація шкідливих речовин тощо), технічних характеристиках чи технологічних рішеннях (наприклад, використання чи невикористання певних технологій) а на принцип постійного вдосконалення. Зокрема, ці стандарти вимагають використання «найкращої доступної технології».

Немає вимог щодо серії документів ISO 14000 про результати підприємства, якщо тільки підприємство не заявляє в окремому документі про свій намір відповідати національним екологічним стандартам. Глобальні стандарти залишаються такими ж, як і раніше, оскільки вони не обов'язково суперечать природі стандартів конкретних країн, також вони віддають перевагу

постійному вдосконаленню, а не досягненню стабільного становища. Таким чином, можна сказати що це нові стандарти економічних технологій, а не технічні стандарти.

Стандарти ISO 14000 зосереджені на трьох сферах:

регламентація загальних засад;
створення інструментарію;
екологічний менеджмент продукції.

Нижче наведено список стандартів ISO 14000:

1. Принципи екологічного менеджменту ISO 14001: Система екологічного менеджменту (EMS) – специфікації і посібник з використання.

ISO 14004: EMS – загальний посібник із принципів, систем і методів.

ISO 14014: Посібник з визначення «початкового рівня» екологічної ефективності виробництва.

2. Інструменти екологічного контролю й оцінки

ISO 14010: Посібник з екоаудиту. Загальні принципи.

ISO 14011: Посібник з екоаудиту – процедури аудита, аудит систем екологічного менеджменту.

ISO 14012: Посібник з екоаудиту – критерії кваліфікації екологічних аудиторів. ISO 14031: Посібник з оцінки екологічних показників діяльності організацій.

3. Стандарти вимог на продукцію.

ISO 14020: Принципи екологічного маркування продукції.

ISO 14040: Методика оцінки «життєвого циклу» – оцінка (серія) екологічного впливу, пов'язаного з продукцією на всіх стадіях її життєвого циклу.

ISO 14060: Посібник з обліку екологічних аспектів у стандартах на продукцію [12].

Фактично, стандарт ISO 14000 є добровільним. Вони не змінюють законодавчих вимог і не стають орієнтирами для підприємства щодо самодостатності у сфері екологічного менеджменту. Однак багато підприємств

використовують ці стандарти, і для цього є причини. В першу чергу це м'який тиск з боку міжнародних організацій. Наприклад, великі банки Швейцарії та Німеччини не видають кредити без екологічного обґрунтування проектів. У цьому контексті система спеціальних стандартів є однією з небагатьох систем, визнаних банками. Нещодавно ЄС оголосив про намір дозволити на свої ринки лише компаніям, сертифікованим ISO. По-друге, впровадження системи управління навколишнім середовищем забезпечує додаткові переваги для підприємств.

Часто називають наступні переваги використання стандартів ISO:

полегшується вирішення екологічних проблем, підвищується відповідальність, забезпечується чіткий розподіл відповідальності;

забезпечується системний підхід;

можливість зниження витрат виникає за рахунок раціонального використання води, сировини, енергії та відходів.

гарантовано дотримання вимог екологічного законодавства, мінімізований ризик судових розглядів;

покращуються відносини між працівниками підприємства та громадськістю (об'єднуються інтереси підприємства та суміжних організацій);

покращується позиція підприємства на ринку (підвищується її репутація та конкурентоспроможність);

покращення екологічних та виробничих процесів підприємства;

створюються умови для залучення висококваліфікованої робочої сили;

є можливість для захоплення ринків «зеленої продукції»;

збільшується оціночна вартість основних засобів (це корисно, оскільки створюється можливість отримання додаткового кредиту).

Україна прийняла рішення приєднатися до Генеральної угоди з тарифів і торгівлі і до Світової організації торгівлі, Україна запровадила стандарти ISO серії 14000 на території свого власника. Операційні стандарти природокористування (ДСТУ, 1997) від 1 січня 1998 року. Вітчизняні ініціативи щодо забезпечення сталого розвитку прийняли «Порядок денний на

21 рік» (Agenda-21) у 1992 р. для реалізації рішень Конференції в Ріо. Основна ідея, висловлена на конференції, полягає в тому, що стійкий стан природних систем планети може бути досягнутий на основі індивідуального підходу з урахуванням місцевої специфіки розвитку соціально-економічних систем.

Проте специфіка регіонального управління не означає, що в управлінні немає загальних принципів. Однією з таких спільних рис є перехід від планів і програм соціально-економічного розвитку органів місцевого самоврядування (підкріплених програмами охорони природи) до єдиних планів і програм, які забезпечують сталий соціально-економічний та екологічний розвиток. Таким чином, природокористування перетворюється з другорядної галузі на важливу частину планування регіонального розвитку. Процедура «Місцевий проект» (LA-21) включає конкретні механізми та системи інструментів, які постійно вдосконалюються на основі досвіду міст і муніципалітетів багатьох країн.

До таких механізмів і засобів відносяться:

процедури пошуку консенсусу та співпраці між різними соціальними групами та громадянами, які проживають на території;

система створення цілей і завдань;

контрольно-оцінно-планові нормативи та системи показників;

система навчальних і тренінгових програм;

система мотиваційних інструментів тощо.

Таким чином, застосування вищезазначених міжнародних екологічних стандартів та використання екологічних технологій та сировини дасть змогу підприємству створити екологічну стратегію яка дасть можливість конкурувати на ринку.

Завдяки активним діям нашої країни в сфері збереження навколишнього середовища процес екологізації підприємств є невід'ємною частиною вступу України в Євросоюз, чим скоріше підприємство екологізує всі свої процеси тим простіше буде процес адаптації до зміни в сфері «зеленої економіки» і більш безболісним для фінансового стану підприємства.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень теоретичних аспектів та розроблення практичних рекомендацій щодо екологізації підприємництва в сфері виробництва, а також у напрямках покращення екологічної ситуації в Україні зроблено наступні висновки:

1. На основі визначення сутності та значення екологізації розглянуто сучасні тенденції, які показують, що інтенсивний рух у бік екологізації активно підтримують у всьому цивілізованому світі і намагаються змінити свою діяльність для підтримки і відновлення навколишнього середовища для збереження людського виду.

2. За результатами дослідження екологізації підприємництва в Україні, визначено її реалій та перспективи розвитку. Виокремлено, що за умови трансформації підприємництва у бік екологізації Україна може мати змогу презентувати себе на міжнародній арені як екологічна та аграрна країна. Так, завдяки покращенню своєї репутації можна привабити туристів із більш цивілізованих країн які забезпечать обіг валюти та покращення економічної ситуації в країні у майбутньому.

3. Під час розгляду державної політики в сфері екологізації підприємництва з'ясовано, що державна політика у сфері охорони навколишнього середовища підприємництва пропонує перш за все відповідні програми охорони навколишнього середовища та на сьогодні намагається їх реалізувати.

4. За результатами організаційно-економічної характеристики підприємства зроблено висновок, що фінансово-господарська діяльність аналізованого підприємства та його економіка бізнесу відображає ефективну роботу, підприємство стабільне і фінансово стійке.

5. Проведення оцінки екологізації підприємства показало, що найважливішою умовою формування екологічної безпеки на підприємстві є його розвиток за рахунок оновлення техніко-технологічної бази виробництва, а

саме впровадження ресурсозберігаючих та екологічно безпечних технологій, сучасного виробничого обладнання та установок.

6. З метою покращення екологічної ситуації в Україні визначено шляхи посилення екологізації підприємства у сучасних умовах, які ґрунтуються на зміні політики в сфері екологізації, та покращення технічної бази. Це дасть змогу підприємству повноцінно конкурувати на ринку через покращення своєї репутації як підприємства, що піклується про навколишнє середовище.

7. Проведено економічне обґрунтування доцільності впровадження заходів щодо ефективності посилення екологізації підприємства. Було визначено, що застосування міжнародних екологічних стандартів та використання екологічних технологій і сировини дасть змогу підприємству створити екологічну стратегію яка надасть можливість конкурувати на ринку. Це дасть можливість підприємству екологізувати всі свої процеси та безболісно перенести процес адаптації до зміни в сфері «зеленої економіки» що позитивно вплине на фінансовий стан підприємства. Доведено, що реалізація запропонованих заходів щодо посилення екологізації підприємства у сучасних умовах, забезпечить високу ефективність від прищвидшених рішень які можуть негативно вплинути на фінансовий стан підприємства, що вкрай необхідно для забезпечення стабільної роботи підприємства.